

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ЯК ФОРМА ПРАВОВОГО САМОВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Сучасний етап державотворення вимагає від громадян України високого рівня правосвідомості та правової культури, одним з актуальних способів досягнення якого є правове самовиховання. Особливо важливим цей процес є для студентської молоді як головної діючої сили майбутніх демократичних перетворень. Для виконання завдань правового самовиховання у студентській молоді слід застосовувати відповідні форми реалізації цієї діяльності, що являють собою конкретні заходи для сприйняття ціннісно-правової інформації. Ефективність даного процесу передбачає застосування сукупності його форм, завдяки яким вирішуються різні завдання підвищення рівня правової культури цієї категорії молоді. Основними такими формами є правове самонавчання, робота над підвищенням рівня правової свідомості та активна правомірна діяльність.

У своїй реалізації така форма правового самовиховання студента як робота над підвищенням рівня власної правосвідомості є, на нашу думку, найскладнішою. Це пов'язано з тим, що її застосування потребує психологічної готовності та значних вольових зусиль, для чого особа не була готовою у дитячому віці. Разом з тим, дорослій людині важче починати займатися правовим самовихованням, якщо у дитинстві та юнацтві не було закладено відповідного підґрунтя, і у першу чергу це стосується саме правосвідомості. Саме зазначеній формі правового самовиховання студентської молоді ми й хотіли б приділити увагу в цій статті.

Різні аспекти правового самовиховання досліджували такі вітчизняні науковці як В. Головченко, Н. Коваленко, С. Легуша, П. Макушев, Д. Тихомиров, В. Царенко, М. Цимбалюк, В. Швачка, М. Штангрет. Питання правосвідомості розглядалися у працях В. Бабкіна, Н. Оніщенко, О. Скакун, С. Сливки та ін. І хоча дослідженню проблеми правосвідомості приділялося достатньо уваги, проте на сьогодні залишаються не з'ясованими деякі її аспекти, серед яких, зокрема, здійснення особою діяльності щодо підвищення рівня власної правосвідомості. Відтак, метою даної статті є дослідження такої форми правового самовиховання студентської молоді, як робота над підвищенням рівня правосвідомості.

Під формами правового самовиховання студентської молоді ми розуміємо способи зовнішнього вираження діяльності особи з виховання у себе поваги до права як цінності громадянського суспільства, дотримання його норм, формування високого рівня правової культури і правосвідомості, соціально активної поведінки. Зріла правосвідомість є необхідною передумовою для правового самовиховання студента, оскільки останнє передбачає активну інтелектуальну діяльність [1, с. 37].

«Будучи фундаментальною природною здатністю людини віддзеркалювати в образах і поняттях оточуючий світ і вдаватися до самопізнання й самовдосконалення, свідомість індивіда як соціальної істоти, – за С. Шефель, – виступає єдиним джерелом продукування нею явища права у формі ідеї права й самоідентифікації себе як істоти правової» [7, с. 251]. Виходячи з такої тези, механізм формування правосвідомості людини є провідною ланкою у творенні, сприйнятті та застосуванні права, а відтак і у загальному процесі правового самовиховання.

Робота над підвищенням рівня власної правосвідомості як форма правового самовиховання має важливе значення саме для молодого покоління, яке, на думку науковців, «...постійно впадає в крайнощі: або взагалі нічого не знає і не бажає знати про свої обов'язки, або, виконуючи обов'язки, забуває про свої права» [2, с. 118]. Розповсюдженими є різні форми деформації правосвідомості, такі як правовий нігілізм, ідеалізм (романтизм), інфантилізм, дилетантизм, правова демагогія, «переродження» правосвідомості. Такий стан останньої негативно впливає на економіку країни та соціальне життя громадян в цілому, перешкоджає розбудові правової демократичної держави з розвиненим громадянським суспільством. Проблема формування правової свідомості постала давно і залишається актуальною, а необхідність її сучасного дослідження безпосередньо впливає із конституційного проголошення України правовою державою.

Перш ніж говорити про особливості реалізації студентом діяльності щодо підвищення рівня власної правосвідомості, необхідно охарактеризувати саме поняття правової свідомості молоді.

Структуру правосвідомості розглядають як єдність правової психології та правової ідеології, що включають в себе такі структурні елементи, як: 1) правові почуття, погляди, ідеї щодо чинного права і правопорядку (знання права); 2) відношення до права і правопорядку, правові переконання, оцінки права, правопорядку; 3) правові ідеали, уявлення про бажане право і правопорядок; 4) правові установки [5]. Саму правосвідомість ми розуміємо як систему знань, понять, поглядів, уявлень, оцінок, почуттів, ідей, установок, що характеризують ставлення студентів до існуючого і бажаного права, стану його реалізації у громадянському суспільстві, що формується. Вона охоплює собою суспільний, груповий та індивідуальний рівні, що тісно взаємопов'язані. Груповий рівень у нашому дослідженні представлений правосвідомістю студентства як соціальної спільноти, що характеризується системою притаманних лише їй ціннісних орієнтацій, часто забарвлених юнацьким максималізмом, особливими умовами життя і побуту, навчальною діяльністю, професійною зорієнтованістю тощо. Індивідуальна правосвідомість студента нерозривно зв'язана із соціальними групами, у першу чергу, із студентською молоддю. Свідомість останніх детермінована правосвідомістю суспільства, що відображає правову природу відносин у ній, принципи і схеми правового спілкування між її членами, досвід правової діяльності загалом. Поєднання усіх трьох рівнів відповідає діалектиці загального, особливого та одиничного.

Норми права впливають не безпосередньо на поведінку людей, а на їх свідомість і вже через неї регулюють їх поведінку. Разом із тим, віддаючи належне значення правовій свідомості у регулюванні поведінки людей, не слід упадати в крайність – відводити їй головну, визначальну роль у цьому процесі. Оскільки, за М. Конохом, «надання правовій свідомості ознак безумовної нормативності може призвести до такої поведінки індивіда, коли він буде чинити так, як він усвідомлює, розуміє ту або іншу норму права; це об'єктивно може призвести до різного роду правових порушень» [3, с. 5]. Відтак, формування високого рівня правосвідомості можливе лише на базі глибоких правових знань, які дозволяють правильно розуміти та застосовувати правові норми. Така теза свідчить про необхідність комплексного застосування форм правового самовиховання – самонавчання, роботи над власною свідомістю та активної правомірної діяльності.

Сучасні дослідники наголошують на актуальності питання щодо необхідності досягнення людиною правових цінностей. Розуміння, повага до них веде до усвідомлення важливості права, його ролі у суспільних відносинах. Ціннісні якості права і досягнення юридичної культури стверджують у суспільстві ідеали гуманізму, свободи, рівності, справедливості, всього того, що може забезпечити ефективність соціального регулювання [4, с. 89].

Утвердження правової держави і громадянського суспільства не може стати результатом дії чинного законодавства. Такі перетворювальні процеси передбачають активну діяльність суб'єктів права у двох напрямках: створення якісно нового правового простору та всезагальна орієнтація населення держави на правові цінності громадянського суспільства. Зазначимо, що при реалізації завдань другого напрямку не слід чекати швидких позитивних змін, що пов'язано з домінуванням суб'єктивного фактора. Саме по собі декларування правових цінностей не забезпечує їх інтеріоризації громадянами, не має наслідком автоматичну активізацію мотиваційних механізмів правової поведінки. Лише за наявності сприятливих зовнішніх і внутрішніх чинників найважливіші соціальні цінності, відображені у праві, пронизують його зсередини, онтологізуються в ньому, перероджуючись у правові принципи, чим досягається, зокрема, первинне завдання правового самовиховання – усвідомлення студентом необхідності правового самовдосконалення.

Демократичний зміст правосвідомості молоді забезпечує аксіологічний аспект, що полягає у шанобливому ставленні до діючого законодавства, держави, влади, суспільства в цілому. На думку М. Цимбалюка, саме на основі ціннісного підходу у людини формуються правові мотиви поведінки, здійснюється її практична діяльність. У свою чергу, усвідомлення цінності права сприяє не тільки усвідомленню правових знань чи підвищенню їх рівня, а й перетворенню права, правових знань у правові переконання, сприяє реалізації інтересів кожної людини [6, с. 25]. З нашої точки зору, досвід удосконалення права повинен початися із удосконалення суб'єкта права, і доки носій правового сенсу і його правосвідомість не досягнуть нормального та істинно-духовного життя, яке породжує здорову діяльність, – до тих пір право не зможе бути досконалим. Досягнення цього стану можливе лише при правильному пізнанні суб'єктом цінностей права, їх взаємовідносин, порядку, ієрархії. Саме тому у механізмі правового самовиховання чільне місце повинно посідати дослідження рівня ставлення особи до права, формування поваги

* Установа – інституція, яка діє від імені публічної особи і для якої нормативним актом визначена компетенція в державному управлінні, виділені фінансові кошти для реалізації її діяльності і є свій персонал. Публічна особа – Латвійська Республіка як первинна юридична особа публічного права і створені публічні особи.

до нього. У такому контексті можна зазначити, що про засвоєння правових цінностей мова йти-меться лише при усвідомленні суб'єктом необхідності правової діяльності та відчутті себе вищою цінністю суспільства. Як наслідок, особа починає диференціювати правову дійсність з точки зору аксіології. Сьогодні спостерігається практичне руйнування системи соціальних цінностей, у тому числі правових. Це веде до катастрофічної за масштабами соціальної пасивності сучасної молоді, а в майбутньому – і до втрати для держави цілого покоління повноцінних громадян. Отже, існує необхідність досягнення людиною правових цінностей, повага та розуміння яких має наслідком усвідомлення ролі права, ствердження ідеалів гуманізму, свободи, рівності, справедливості – засад громадянського суспільства.

Дослідження нами процесу правового самовиховання саме студентської молоді не є випадковим. Студентство, в силу своїх вікових та психологічних особливостей, виявляє високу соціальну активність, болісно ставиться до невідповідності морально-правових поглядів та ідеалів, що вже сформувалися в них, із реальним світом і, водночас, зберігає відкритість для сприйняття нових знань і суджень, що і забезпечує великі можливості по формуванню і вихованню більш глибокої морально-правової культури і високої громадянської позиції. Крім того, після закінчення вищого навчального закладу молодь позбавляється дійсно цілеспрямованого правовиховного впливу. Тому головними завданнями педагогічного керівництва правовим самовихованням є сприяння закріпленню у свідомості студентів правових установок, переконань, правових навичок, вмінь і почуттів, спонукання кожного студента до усвідомлення позитивного і негативного у своєму розвитку, формування переконання в тому, що необхідно систематично і цілеспрямовано займатися самовдосконаленням, своєчасно вносити корективи у свою правореалізаційну діяльність.

Звичайно, лише робота над підвищенням власної правосвідомості не матиме наслідком досягнення мети правового самовиховання студентської молоді. Так само, як реалізація всіх інших форм не дасть бажаних результатів, якщо індивід не інтеріоризує правові цінності, не збагачується системою правових уявлень, понять, установок та ідей на рівні власної свідомості.

Отже, у формуванні особою власної правосвідомості першорядне значення має психологічний механізм сприйняття нею права як соціальної цінності, визнання його гуманістичної сутності, осмислення ролі і корисності правових норм, що становить основу сформованості правових установок і орієнтацій, їх співвідношенні із духовними цінностями людства.

Список літератури:

1. Ковалев А. Г. Самовоспитание школьников / А. Г. Ковалев. – М.: Просвещение, 1967. – 159 с.
2. Коваленко Н. Ю. Правосвідомість студентської молоді в сучасний період / Н. Ю. Коваленко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 5. – С. 116-121.
3. Конох М. С. Особа: право, свобода, відповідальність: [навч. посібник] / М. С. Конох. – К., 1996. – 129 с.
4. Пушкарев С. А. Понятие правовых ценностей и методология их изучения / С. А. Пушкарев // Философия права. – 2008. – № 2. – С. 84-90.
5. Темченко В. І. Формування професійної правосвідомості співробітників міліції (проблеми теорії і практики) [Електронний ресурс]: [монографія] / В. І. Темченко. – К.: НАВСУ, 2001. – 188 с. – Режим доступу: http://www.pravo.vuzlib.net/book_z116_page_6.html.
6. Цимбалюк М. М. Формування правосвідомості громадян у процесі розбудови громадянського суспільства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12 / М. М. Цимбалюк. – К., 2004. – 187 с.
7. Шефель С. В. Правове виховання як мета й умова концептуального оновлення структури правової культури / С. В. Шефель // Проблеми законності. – 2009. – № 103. – С. 250-252.

Осташова В. О. Підвищення рівня правосвідомості як форма правового самовиховання студентської молоді

У статті розглядається правосвідомість як форма правового самовиховання студентської молоді. Наголошується на значенні засвоєння правових цінностей для формування високого рівня правосвідомості.

Ключові слова: правосвідомість, правове самовиховання, правові цінності, студентська молодь.

Осташёва В. А. Повышение уровня правосознания как форма правового самовоспитания студенческой молодежи

В статье рассматривается правосознание как форма правового самовоспитания студенческой молодежи. Акцентируется внимание на значении усвоения правовых ценностей для формирования высокого уровня правосознания.

Ключевые слова: правосознание, правовое самовоспитание, правовые ценности, студенческая молодежь.

Ostashova V. Increase of justice sense level as the form of student's youth legal self-education

In the article are considered the sense of justice the form of student's youth legal self-education. The attention is focused on value of mastering legal values for formation high level justice of sense.

Key words: sense of justice, legal self-education, legal values, student's youth.